

Motion till riksdagen 2017/18:2968

av **Rossana Dinamarca m.fl. (V)**

Konstnärlig frihet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör införa en nationell toleranspolicy som bl.a. uppmuntrar uppförandet av fler öppna graffitiväggar och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Kulturrådet i uppdrag att initiera positiva graffitiprojekt och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas och tas fram en nationell reglering om reklamfri kollektivtrafik och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur alla kulturskapare i realiteten ska behandlas likvärdigt i kontakt med myndigheter och myndighetsutövare och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

Vänsterpartiet arbetar för konstnärers rätt att uttrycka sig fritt utan censur eller repressalier från stat och myndigheter. Principen om konstnärlig frihet är en grundbult i en demokrati. Kulturen präglas av sin tids föreställningar, motsättningar och villkor, men den återspeglar inte bara samhället. Genom konst och andra kulturyttringar utgör kulturen också en förändrande kraft som bidrar till människors medvetande om sig själva och om samhället. Därför är det så viktigt att konsten får verka fritt. Att den varken underkastas censur, ideologier eller kommersialism.

Alternativa kulturyttringar växer ofta fram bland grupper som saknar tolkningsföreträde och resurser att göra sig hörda i debatten. Dessa yttringar har ett värde i sig själva och bidrar med viktiga insikter om hur vårt samhälle ser ut. I praktiken begränsas dock många människors möjligheter att uttrycka sig konstnärligt av de maktförhållanden som råder. Det är många som inte kan göra sig hörda på samma villkor som företrädare för mer etablerade sociala grupper och kulturyttringar.

Graffitin är ett tydligt exempel på detta, men också på konstens förmåga till samhällsanalys, befrielse och uppror. Graffiti är främst en ungdomskultur och konstformen saknar, i flera delar av Sverige, möjlighet att ta plats och komma till uttryck på lagligt sätt. Graffiti och gatukonst bör behandlas och ges samma utrymme som andra konstformer. Det finns dessutom väldigt många människor som aldrig besöker museer eller konsthallar, men som genom öppna väggar får en helt ny möjlighet att ta del av och inspireras av konstnärliga uttryck.

Vänsterpartiet anser att all konst ska ges samma möjlighet att existera oavsett uttrycksform. Vänsterpartiet slår vakt om kulturen och olika konstuttryck. Kulturen måste vara fri och frispråkig. På senare år har politiken slitit sönder den konstnärliga friheten med nyttokrav och reglering och med villkor det inte går att leva på som konstnär. Dessutom ser vi en växande högerextrem rörelse som både hotar människors rätt att uttrycka sin kultur och som aktivt vill inskränka kulturens frihet. Konst och kultur ska inte verka efter politikens premisser, den ska skapa sina egna riktlinjer.

Vänsterpartiet vill att den offentliga miljön ska präglas av social gemenskap, av konst och upplevelser. I stället präglas det offentliga rummet av ett stort demokratiskt underskott där våra gemensamma ytor helt kommit att domineras av kommersiella intressen. Det vill vi ändra på. De icke-kommersiella mötesplatserna där vem som helst kan utöva och möta kultur måste bli fler.

Runt om i världen arbetar författare och konstnärer med livet som insats för att skapa nya verk och även för att hävda den okränkbara, demokratiska yttrandefriheten. För att skydda det fria ordet och det fria konstnärliga uttrycket har det sedan lång tid i Sverige funnits fristäder som tar emot konstnärer som lever under hot i sina hemländer. I dag finns det 23 fristäder i Sverige. Fristadsrörelsen, som uppstod som stöd för hotade skribenter, omfattar nu även andra konstnärliga yrkesgrupper såsom musiker, bildkonstnärer, filmare etc. som också drabbas av censur och förtryck. Vänsterpartiet har länge varit pådrivande för att fristadssystemet ska utvecklas och att fler fristäder ska etableras i Sverige, och vi välkomnar att fler kommuner tillhandahåller ett sådant skydd.

För att konsten ska få möjlighet att spela en större roll i såväl samhället som våra liv anser vi att kulturpolitiken måste vara aktiv och skapa förutsättningar för kultur som både underhåller och roar men också provocerar, retar och upprör. Med vår kulturpolitik vill vi både främja och skapa förutsättningar för konstskapandet på såväl det lekfulla, spontana planet som på den professionella nivån. Vi anser att det är det allmännas ansvar att vi alla ska ha tillgång till högklassig och professionellt framställd kultur och möjlighet att själva utöva olika former av kultur. Detta gäller särskilt i ett samhälle som värnar alla människors lika möjligheter till ett gott liv och där våra livsval inte ska inskränkas p.g.a. exempelvis kön, klasstillhörighet, etnicitet eller sexuella läggning.

Tolerans och öppna väggar

Hiphopen är en kulturyttring som består av både musik, dans och konst. Konstdelen, graffiti, är en ovanligt tydlig snittyta av samhällsdiskursen. I Sverige omfamnades den först varmt av vuxenvärlden. Graffititävlingar, obligatorisk utsmyckning på fritidsgårdar och en kommunal graffitiskola på Kungsholmen i Stockholm kännetecknar de första tio åren. Därefter har graffitin främst mötts av förbud, motstånd och nolltoleranser.

Det offentliga rummet tillhör oss alla, men som det ser ut i dag så består en stor del av utrymmet på våra gemensamma ytor av olika kommersiella inslag i form av reklam med mera. Vi har alla olika smak och olika idéer om vilken stad och vilket samhälle vi vill leva i. På samma sätt som gatukonstnärernas avtryck inte uppskattas av alla, så är det inte heller alla som uppskattar de sanktionerade avtryck som finns i städer, i form av exempelvis utformningen av gator, torg eller företags reklampelare. Graffiti kan ses som en reaktion mot att utformningen av de offentliga rummen styrs av ett fåtal personer och där kommersiella krafter har ett starkt inflytande.

Graffiti är en kultur som utvecklats av ungdomar och som är öppen för alla som vill skapa och visa upp sin konst utanför de traditionella konstetablissemangen. Idén med konsten är att göra den tillgänglig för allmänheten genom att visa upp den i sådana delar av vår vardagsmiljö som annars upplevs som tråkiga.

I de flesta andra större städer runt om i Europa finns s.k. öppna väggar och graffitireservat. Berlin lockar varje år tiotusentals besökare tack vare sin graffiti. Banksys utställning i New York följdes av engagerade i hela världen, och hans verk har sålts för mångmiljonbelopp på väletablerade auktionsfirmor.

Graffiti har funnits i Sverige sedan 1980-talet och dess estetiska uttryck förekommer i dag både som offentlig dekoration och i kommersiella sammanhang. I Sverige saknas dock på många håll forum och platser för graffiti-konstnärer att utöva sin konst på. Dessutom har det allmänna generellt sett sammankopplat graffiti och graffiti-relaterad verksamhet med kriminalitet och sett det som något olagligt, ofta med motiveringen att graffiti skulle vara en inkörsport till grövre kriminalitet.

Forskning från Stockholms universitet visar att det inte går att påvisa att nolltolerans skulle motverka skadegörelse och klotter. Inte heller har det gått att slå fast att en graffitiutövare skulle löpa större risk att bli kriminell än andra. I t.ex. Brottsförebyggande rådets (Brå) rapport Strategiska brott bland unga på 2000-talet, konstateras det att snatteri och skadegörelse är de brott där engångs- eller tillfällesbrottslingarna svarar för de största andelarna av brotten. Det visade sig att tre brottstyper mer än andra predicerade en fortsatt lång brottskarriär när de var huvudbrott i en persons första lagföring: 1) tillgrepp av motorfordon, 2) rån och 3) stöld (ej snatteri). Bland dem med tillgrepp av motorfordon som huvudbrott i sin första lagföring kom mer än var fjärde person (27 procent) att tillhöra den gruppen. Motsvarande för dem med snatteri eller skadegörelse som huvudbrott i första lagföringen var bara fyra till fem procent. Det finns heller inget som visar att graffiti skulle vara en inkörsport till tung kriminalitet.

Vänsterpartiet anser att det är viktigt att upprätta alternativ för att utöva graffiti-konst och att denna konst- och kulturform ska ges en plats i det offentliga rummet istället för att motarbetas genom nolltoleranspolicys och dylikt.

Det har visat sig att skadegörelsen har minskat i kommuner med lagliga alternativ, i exempelvis Botkyrka sjönk kostnaderna för skadegörelse enligt kommunen med 200 000 kronor och i Västerås så sjönk skadegörelsen med 51 procent efter att en öppen vägg inrättats. Även Helsingfors som mellan åren 1998–2008 hade en nolltolerans efter Stockholms modell, men som nu har ett dussin öppna väggar, visar hur öppna väggar inte leder till ökad skadegörelse.

Norrköpings kommun har satsat på ett omfattande graffiti-projekt tillsammans med de graffitiintresserade. Där har en försöksverksamhet bedrivits sedan mitten av 1990-talet i syfte att minska klotret på stadens fasader och väggar. Utgångspunkten har varit och är fortfarande att ungdomar måste mötas med förståelse oavsett om de är

intresserade av skateboard, musik, fotboll eller graffiti. På det viset har Norrköpings graffitiprojekt bidragit till att den oönskade graffiti har minskat i kommunen.

Vänsterpartiet anser att nolltoleranspolicyer ska avskaffas och att konstformer som graffiti får ett större utrymme i samhället, genom att bl.a. att inrätta toleranspolicyer och erbjuda lagliga möjligheter att utöva graffiti på offentligt ägda väggar. Regeringen bör därför införa en nationell toleranspolicy som bl.a. uppmuntrar uppförandet av fler öppna graffiti väggar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det bästa sättet att hantera problemet med oönskad graffiti är att skapa förutsättningar för målarna att kanalisera sin skapariver på ett positivt sätt. All erfarenhet tyder på att lagliga möjligheter för graffitimålare att utöva sin konst, i kombination med sanering av illegalt klotter, är en bra grund för att påverka såväl det illegala klotret som ungdomars attityd och inte minst utvecklingen av konstformen graffiti. Frågan är komplicerad, och för att nå bra resultat krävs ett starkt och mångfacetterat engagemang från kommunernas sida. En förändrad och positiv attityd till graffiti och gatukonst innebär att människor kan ägna sig åt den konstform de vill i exempelvis kulturskolan och att vi får mer levande och tillåtande städer och offentliga rum.

Vänsterpartiet vill att Kulturrådet ges i uppdrag att i samverkan med ett antal kommuner eller regioner initiera positiva graffiti projekt utifrån erfarenheterna från exempelvis Norrköping – försöksverksamheter som kan tjäna som pilotprojekt och föredömen för andra kommuner och regioner. Regeringen bör ge Kulturrådet i uppdrag att initiera positiva graffiti projekt. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Demokratisera det offentliga rummet

Vänsterpartiet vill att den offentliga miljön ska präglas av social gemenskap, av konst och av upplevelser. I stället präglas det offentliga rummet av ett stort demokratiskt underskott där våra gemensamma ytor helt kommit att domineras av kommersiella intressen. För den som har råd går det att köpa sig plats och synas på stadens reklamplatser. För den som inte har de pengarna är utrymmet betydligt mer begränsat, och det vill vi ändra på. De icke-kommersiella mötesplatser där vem som helst kan utöva och möta kultur måste bli fler. Dessutom ska vi inte behöva riskera att utsättas för kränkningar p.g.a. rasistisk eller sexistisk reklam när vi är på väg till jobbet, skolan, festen, träningen eller vad det än må vara.

Att göra det offentliga rummet reklamfritt kan låta som en utopi, men det är det inte. I exempelvis Brasilien så har mångmiljonstaden Sao Paolo gjorts helt reklamfri. För svenskt vidkommande anser vi att ett första steg för att göra den offentliga miljön mindre kommersiell är att göra kollektivtrafiken reklamfri. Reklamen i kollektivtrafiken bör ersättas med konstnärlig utsmyckning som inte nödvändigtvis behöver vara permanent utan kan bytas ut. Reklamintäkterna inbringar inte heller så mycket pengar till kollektivtrafiken och utgör därför en ytterst liten inkomst för dem som driver kollektivtrafiken, varmed det enligt vår mening inte heller finns grund för att försvara reklamen utifrån en ekonomisk synvinkel. Det bör därför utredas och tas fram en nationell reglering om reklamfri kollektivtrafik. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Yttrandefrihet och likabehandling

I regeringsformen stadgas att domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter i sin verksamhet ska beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet (1 kap. 9 § regeringsformen). Trots att denna likabehandlingsprincip är grundlagsfäst finns det skäl att ifrågasätta hur principen ibland tillämpas på kulturområdet.

Inom kulturpolitiken finns den vedertagna principen om en armlängds avstånd. Denna princip innebär i korthet att politiker ska lägga ut riktlinjerna för en politik, varefter det är sakkunniga/tjänstemän som handhar t.ex. fördelning av resurser, allt för att förhindra att politiker detaljstyr. På samma sätt som politiker överlämnar ansvaret om vilka böcker som ska köpas in till biblioteken eller vilka skådespelare som ska anställas på stadsteatern, ska det vara en självklarhet att konstnärliga ledare/sakkunniga har ansvaret att fatta de avgörande besluten över konsten. Principen om en armlängds avstånd handlar således om både demokrati och yttrandefrihet, men den handlar även om konstnärlig kvalitet och tilltro till professionalism och kompetens hos dem som leder verksamheten.

När en politiker eller en företrädare för en annan myndighet lägger sig i och detaljstyr på ett sådant sätt som omöjliggör för den ansvarige kulturtjänstemannen att utföra sin uppgift, överträds principen om en armlängds avstånd. När denna princip överträds så kan det betraktas som censur. I Nationalencyklopedin definieras censur som att förhindra spridning av sakuppgifter och synpunkter som enligt de styrande inte bör komma till allmän kännedom. Det handlar således inte så mycket om att förbjuda ett uttryck i sig, utan om att förhindra att uttrycket syns eller tar plats i det offentliga. Om censur och censurliknande åtgärder sker systematiskt eller enbart träffar en viss typ av kulturuttryck leder det dock indirekt till ett förbud mot det enskilda uttrycket och ett åsidosättande av likabehandlingsprincipen.

När bredare samhällsdebatter om kultur och yttrandefrihet blossar upp så gör de ofta det i samband med enskilda händelser. Däremot förekommer det mer sällan att kränkningar av yttrande- och åsiktsfriheten som sker mer systematiskt blir föremål för mer omfattande diskussioner. När det gäller frågan om yttrandefrihet och musik, framför allt hiphop, pratas det t.ex. väldigt lite om. Detta trots att denna uttrycksform mött ett nästintill systematiskt motstånd av det allmänna och gett svenska kommun- och riksdagspolitiker, men även lokala tjänstemän, poliser och sponsorer, en hel del huvudbry de senaste åren.

Under de senaste åren har det förekommit flera kritiserade fall där exempelvis rap-konserter och graffitiutställningar stoppats av kommunala tjänstemän, politiker och polis. Det har handlat om kommuner som i närtid har stoppat utställningar för att de har felaktigt konstnärligt uttryck. Likaså har utbildningar på kommunala kulturskolor lagts ned med motivering att det de undervisar om är ett oönskat konstnärligt uttryck.

Kulturevenemang har nekats annonsplatser p.g.a. programutbudet i evenemanget och för att ett oönskat estetiskt uttryck använts i annonsen. Det finns även exempel på hur kulturskapare har fått lämna sina uppdrag p.g.a. att deras musik och uppträdanden anses ha varit för politiska. Det finns således, trots likabehandlingsprincipen, i realiteten exempel på censur av kultur och konst från myndigheter. Exempelen är för många och systematiska för att avfärda som enskilda övertramp av tjänstemän och politiker.

Detta är dock inget unikt. Genom Sveriges moderna historia har subkulturer och kulturyttringar som börjat som subkulturer, såsom exempelvis punk och rave, och som

oftast utövas av unga människor, omgärdats av moralpanik och stoppats och motarbetats av olika makthavare. Under 1990-talet stoppade polisen metodiskt och återkommande olika rejkvklubbar, vilket ledde till att många av dem till slut stängde ner för gott eller gick under jord. Sammantaget finns det därmed anledning att fråga sig om alla kulturuttryck verkligen bedöms utifrån samma måttstock och likabehandlas.

Subkultur är traditionellt sett ett arbetarklassfenomen. Hiphopen, men också punken, är med sin explicita samhällskritik särskilt utsatt för negativa föreställningar och en onyanserad behandling av samhällsföreträdare och andra makthavare. För några få år sedan manifesterade sig detta på ett ytterst tydligt sätt då en moderat politiker reagerade på att en tolkning av Ebba Gröns låt *Beväpna er* från 1979 spelades i Sveriges Radios populära program *Sommar*. Hen ansåg att det i allra högsta grad var olämpligt att spela den typen av musik i public service och kastade som protest ut sin tv för att enligt egen utsago slippa finansiera eländet.

Hiphop är ursprungligen en svart kultur, där kulturskaparna i högre utsträckning är rasifierad arbetarklass. I sin klass och etnicitet finns redan en underordning och ett förtryck. Det vore märkligt om denna underordning och detta förtryck inte också återfanns och speglades i samhällets kontakt med kulturformen. Yttrandefriheten och utrymmet att uttrycka sig som artist, och vilka reaktioner det får, är därmed starkt beroende av vem som framför vad och om budskapet och texterna framförs genom rap eller är förpackade i konventionell pop- och rockskrud. Etablerade pop- och rockartister kan exempelvis uttrycka sig drogromantiskt i sin musik utan att någon höjer på ögonbrynet, samtidigt som hiphopartister, oavsett om texterna är drogromantiska eller inte, väldigt lätt anses vara drogliberala och får sina spelningar avbokade på inrådan av bl.a. polis eller politiker.

Den populärkulturella okunnigheten som råder är problematisk, inte minst när den återfinns hos personer som har makt och som använder den på ett sätt som inte är förenligt med lagar, riktlinjer eller vedertagna principer. Denna okunnighet kommer exempelvis till uttryck när enskilda politiker gör nedslag, väljer ut en låt eller en artist och tillskriver den som varande drogliberal eller våldsförhäriligande, när låten i själva verket kan vara ett uttryck för något artisten upplevt, omgjort till musik. Det här är dock inte bara en fråga om okunnighet utan kan också till stor del förklaras av omedvetenhet om klass, skilda klassperspektiv och bristande förståelse för en specifik kulturforms uttryckssätt.

Det är påtagligt att det behövs en utökad och mer nyanserad samhällsdebatt om avståndet mellan kultur och makthavare och det komplexa växelspel mellan klass, etnicitet, könstillhörighet och genre, som leder till att det görs skillnad på såväl olika kultur- och konstformer som på olika kulturutövare. Samtidigt behöver det vidtas åtgärder för att inte vissa kulturformer, uttryck och konstnärer ska riskera att mötas av motstånd och censurliknande behandling.

För Vänsterpartiet är det självklart att yttrandefriheten och likabehandlingsprincipen också ska gälla kulturen. Oavsett om det handlar om opera eller graffiti, oavsett var i landet det sker och oavsett om kulturen uttrycks av ungdomar i en förort eller av professionella kulturutövare på en etablerad scen, så ska kulturformen och dess utövare behandlas likvärdigt. Regeringen bör därför utreda hur alla kulturskapare i realiteten ska behandlas likvärdigt i kontakt med myndigheter och myndighetsutövare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Rossana Dinamarca (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Maj Karlsson (V)

Linda Snecker (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)